

El boig del Matarranya

La Galeria de Personatges repassa l'exemplar i apassionant vida del fill de Vall-de-rourès, Salvador Benítez.

Trencament de la bassa del Torricó
Tècnics de l'empresa constructora comencen les investigacions per determinar les causes de l'accident.

Entrevista a Jaume Borbon
L'alcalde de Mequinensa analitza el passat i el futur de la vila, dins la qual el Pantà és una peça essencial.

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

300 PTA • 1,80 €

Any 2 • núm. 5 • La Franja, març de 2001

BESEIT:

Les fàbriques, convertides en hotels

1 CA BSOIANA

Una de les antigues fàbriques de Besoit, a Matarranya

Resultats de l'enquesta als ajuntaments sobre la llengua

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associacio@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea,
F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D.
Borbón, V. Borbón, T. Bosque, A.
Capdevila, J.A. Carrégalo, J. Casas,
C. Castañ, A. Castellnou, G. Chacón,
J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L.
Escuer, M. Espitia, J. Espuga, P.
Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J.
Galán, Q. Gibert, M. Gimeno, À.
Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat,
P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A.
Larrégola, J.M. Latorre, J.A. Llerda,
E. Marqués, C. Martí, M. Martínez,
Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D.
Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J.
Micolau, G. Miret J. Monclús, H.
Moret, A. Orús, J. Pallarol, A.
Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M.
Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez,
J. Salleras, M. Sampietro, J. San mar-
tín, C. Sancho, J.L. Seira, J. Seuma,
R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R.
Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, I.
Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL:

TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Benavarri
Comercial Josefina Santamaria
Calaceit
Papereria Abàs
El Campell
Llibreria Anna
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Llei de llengües, un nou retard

I van... El president d'Aragó, Marcel·lí Iglè-
sias, va apuntar, just a l'arribada al Palau de
Pignatelli, que la Llei de Llengües estaria lles-
ta per al debat a les Corts a finals de l'any 2000.

Ja en el 2001, i sense que de la Llei hagués ni
tan sols tret el cap, es va comprometre pública-
ment, durant una comparecença a les Corts i
contestant una pregunta del grup CHA, que el
mes de febrer d'aquest any el govern presenta-
ria la Llei al parlament aragonès.

Som al març i aquest important punt de debat
no té encara data assignada per a l'actual perí-
ode de sessions.

Però el retard en la tramitació de la Llei no és
el més preocupant de tota aquesta situació. En
diferents ambients polítics propers al PAR es
barallen algunes propostes que suposarien una
adulteració de l'esperit del Dictamen sobre Polí-
tica Lingüística aprovat durant la passada legis-
latura i, fins i tot, un endarreriment respecte de
la situació que tenim actualment.

Entre aquests sectors, sobre els quals han
realitzat fortes presions els representants de la
FACAO (Federación de Asociaciones Culturales
del Aragón Oriental), es planteja la possibili-
tat d'incloure en l'avantprojecte punts com
que l'única llengua oficial a l'Aragó és el castellà,
i que seran els diferents Ajuntaments de la Fran-
ja, un per un, els que decidiran, per majoria
absoluta, utilitzar o no la seua llengua autòctona
i, dins d'aquesta, podran triar entre la moda-
litat local o la normativa (sic).

Segons ells, no es tracta de respectar l'opcio-
nalitat del ciutadà d'utilitzar una o altra llengua,
una o altra modalitat lingüística, fet en què tots
els demòcrates i qualsevol persona amb una
mica de criteri estan d'acord, sinó de la lliber-
tat de les institucions, dels municipis.

Això, vistes les variades i confoses dades que
ofereixen les respostes (i no respostes) dels
Ajuntaments a l'enquesta de la DGA sobre la
llengua de què donem notícia en aquest número,
portaria conseqüències molt greus.

D'entrada, els ciutadans veurien condicionats
els seus drets lingüístics depenent de l'Ajunta-
ment al qual s'adrecessen i el color polític que
aquest tingui en cada moment. Si un empre-
sari o un grup cultural vol oferir un servei a
diversos ajuntaments de la Franja, ho hauria de
fer, necessàriament en castellà en uns casos,
potestativament en «xapurriat» en altres, i en
català «normatiu» en altres.

Tot aquest galimaties impediria qualsevol polí-
tica lingüística coherent des del govern i dona-

ria un cop definitiu al català i l'aragonès, contri-
buït a la definitiva fragmentació, aïllament, i
deteriorament d'aquestes llengües.

Per altra banda, la negativa, per part d'aquests
sectors, que la Llei reconega la cooficialitat del
català i de l'aragonès es basa en un informe jurí-
dic, demanat per la conselleria de Cultura, segons
el qual és inconstitucional declarar la cooficiali-
tat d'aquestes llengües «perquè l'estatut reformat
l'any 96 no ho contempla».

Malgrat la nostra ignorància en lleis, senyors
lletrats, ajudats amb l'única eina del sentit comú,
no entenem aquesta argumentació. Vol dir això que,
si no s'esmenta la caça a l'Estatut, els parlamen-
taris aragonesos no poden redactar i aprovar una
Llei de caça? Pensem que, si no es té mala fe, el
que hauria de mirar-se és si la cooficialitat contra-
diu o nega algun apartat de l'article 7 o el mateix
esperit de l'Estatut d'Autonomia, no si la paraula
cooficialitat apareix gràficament al text.

Fins i tot, pel que fa a l'ensenyament, aquests
experts senyorets saragossans volen filar més prim
pel seu compte i mostren el seu entusiasme pel
pluralisme lingüístic assenyalant que «garantir
l'ensenyament no implica necessàriament que
aquestes matèries s'hagen d'incloure dins del
sistema educatiu».

És a dir que recomanen subliminalment que les
classes de català es donen de manera informal, i
no reglada, com les de macramé a les associacions
de veïns o les d'«hogar» en el temps de la Secció
Femenina.

En fi, esperem, de l'experiència política dels
parlamentaris i membres socialistes del govern i
de l'acció pedagògica dels sectors més conscients
de la problemàtica lingüística dins del PAR, que
siguen entre tots capaços d'elaborar una Llei seria-
sa, vàlida i eficaça.

El contrari portaria el caos lingüístic i cultural,
i de rebot la desconfiança en les institucions
autonòmiques al si de les nostres terres.

Potser també ens pertocaria a les associacions
representades en aquesta revista i a la gent del seu
entorn tornar a la nostra vella estratègia de parlar
amb les institucions i partits polítics (quelcom que
estan fent a estall els «amics» de la FACAO), i fer-
los veure, per exemple, al PAR, que no era tan
disbaratat el projecte que proposava l'anterior dicta-
men, puix que ells mateixos el van votar a favor.

Reconeixem que és aquest un tema complex i
delicat, i que no és fàcil arribar a acords entre
amplis sectors socials. Però segons quin consens
podria crear engendres monstruosos dels quals
després ens podem penedir.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Jaume Borbón i Oliver,
alcalde de Mequinensa

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Beseit: Les fàbriques
turístiques

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

Passejant per la comarca
del Baix Cinca

salutació del director

La indústria turística pareix que pot ser una ecològica, sostenible i rendible taula de salvació per al futur de moltes de les nostres comarques. Els continus problemes que està tenint, cada dia més, l'agricultura i la ramaderia, amb unes directrius euro-

pees que ens aboquen, vullguem que no, cap als sectors terciaris, fan que moltes famílies i emprenedors individuals intenten rehabilitar i reconvertir antigues empreses, masos i cases de poble per a ús turístic.

El cas de Beseit (p. 15), on gent de la zona està reciclant velles fàbriques de paper en restaurants, albergs, centres de serveis turístics, etc. És un exemple del camí que poden seguir molts altres pobles que es debaten entre l'espasa d'una cruel desertització humana i la paret d'un paisatge, dur i escarpat, de vegades, però preciós i amb moltes possibilitats turístiques i naturals. Els masos abandonats en aquest i altres indrets del Matarranya (p. 5) o les ermites incrustades entre bells paratges de l'Alta Llitera i la Ribagorça poden ser la base d'un modest però interessant model de desenvolupament turístic sostenible.

Evidentment, tot això necessitaria un recolzament més decidit als valors turístics de la Franja que el que va mostrar la Conselleria de Cultura i Turisme de la DGA durant la passada edició de FITUR (p. 16).

Mário Sasot Escuer

cartes dels lectors

Lluitant contra els molins. Rèquiem pels Ports?

Fa ja uns quants anys, concretament el 1998, va aparèixer entre nosaltres una obra literària esdevinguda avui tot un clàssic, *Camí de Sirga*, d'en Jesús Moncada. Una obra en la qual l'autor, escriptor magnífic, excel·lent persona, ens narra la desaparició de la seva vila nadiua, Mequinensa, davall de les aigües d'un pantà. Records evocats amb tendresa, humor agredolç, el sentiment darrer que ens deixa és el d'una tristesa infinita per la pèrdua irremeiable de tot un món, el de la seva infància.

Aquest mateix sentiment l'experimentarem avui molts dels habitants del sud del Principat, molts valencians i aragonesos, davant de les agressions que estem rebent. Les nostres terres semblen abocades a convertir-se en la deixalleria de Catalunya. Penseu-hi una mica si més no: nuclears, tèrmiques, petroquímiques, el forassenyat projecte Enron, el transvassament... ara sembla amenaçat el nostre patrimoni més valuós, el Port.

El Port, els Ports de Tortosa-Beseit. Curiosament, un lloc gairebé desconegut per la majoria. Ens trobem davant d'un contrasentit: la seva bellesa i grandiositat, la seva solitud, el fa únic (convindo tothom a venir a conèixer-los), però el fa també molt vulnerable. Per què? Perquè en anunciar-se la seva imminent destrucció tothom s'arronsa d'espatlles amb indiferència; no es defensa allò que no es coneix, allò que no s'estima.

Destrucció sense pal·liatius, sí, és d'això del que estic parlant. No altra cosa suposa la

instal·lació de la central eòlica de Terranyes (deixem de banda eufemismes com «parc»), quelcom que sembla dat i beneït que és completament incompatible amb el parc natural, projecte també existent.

No és cert que aquests ventiladors gegantins no embrutin, no és cert que no facin soroll; la quantitat de decibels és elevadíssima, l'impacte damunt de flora i fauna brutal. Tot això ens ho volen amagar; i ens ho volen amagar compayies atentes només al propi benefici i algun ajuntament que presenta el projecte com a possible remei als mals que pateix la comarca, com a solució per aturar l'emigració (algú pot dir-me quants llocs de treball sostenibles genera una central eòlica?). Es poden trobar alternatives, de fet hi són.

Acceptem aquests aparells, potser siguin necessaris. Acceptem que malmetin altres indrets de la nostra comarca. Però el Port no, això mai. Els acceptaríeu vosaltres a Montserrat, a Ordesa, a Aigües Tortes? No, veritat? Doncs el Port és igualment bell, igualment majestuós i, per a molts de nosaltres, igualment entranyable. És sagrat.

Ajudeu-nos, lluitem en contra d'aquesta maltempada. Aconseguiu entre tots que en el futur no haguem de mirar amb vergonya els nostres fills, els nostres néts, tot deixant-los aital llegat.

Neus Pallarès Casals
Arnes (la Terra Alta)

Es presenta l'Associació Història i Paisatge de Vall-de-roures

■ Carles Sancho

Els dies 23, 24 i 25 de desembre a la Casa de Cultura de Vall-de-roures hi va haver una exposició fotogràfica; va ser la targeta de presentació d'una nova associació a la vila matarranyenca: l'Associació Història i Paisatge de Vall-de-roures. Un grup constituït al marge dels poders municipals perquè servisca de fòrum d'opinió i debat per a canalitzar les opinions del carrer, en els aspectes que afecten a tots els veïns de la població: patrimoni arquitectònic, paisatgístic, cultural, etc, així com qualsevol assumpte puntual que per la seua repercussió social mereisca centrar l'atenció i intentar donar resposta al mateix. L'exposició fotogràfica estava centrada aquesta vegada en el conjunt histori-

coartístic de la vila que data del 1983, és a dir, la part de població limitada pel riu Matarranya al sud i el Castell i l'Església al nord. A través de les imatges fotogràfiques l'Associació intentava conscienciar al veïnat sobre la falta d'harmonia entre les edificacions, materials, colors i la despreocupació, en alguns casos aïllats, de l'entorn i també remarcar els aspectes més positius que ofereix l'arquitectura de la vila. Hem de recordar que al Matarranya s'ha apostat des de fa temps pel turisme com a una activitat econòmica complementària a l'agricultura i la ramaderia i els conjunts monumentals de les viles, i en concret en el cas de Vall-de-roures, és un reclam necessari per aquest tipus de turisme rural. Des de

CARLES SANCHO

Muralles del Portal de Bergós. Vall-de-roures

la mateixa associació s'apunta com a possible solució per a dignificar el conjunt urbà buscar recursos a través de l'administració amb subvencions, ajuts o escoles taller i que aquestes petites intervencions restauradores no suposin una

càrrega excessiva per als propietaris de les cases de la Vila. En posteriors campanyes de conscienciació a la població es tractarà d'altres problemes mediambientals que afecten tant a la vila com a tot l'extens terme municipal.

La DGA destina 500 milions a la conca del Matarranya

■ Juli Micolau

El Consell de Govern de la Diputació General d'Aragó va aprovar una partida de 500 milions de pessetes per a la reparació dels danys de les infraestructures rurals de la conca del Matarranya produïts com a conseqüència dels forts aiguats del passat mes d'octubre del 2000. El Departament d'Agricultura distribuirà els 500 milions a parts iguals entre la zona de Terol i la de Saragossa, la part baixa del riu. Això ho va explicar José Àngel Biel, vicepresident del Govern Aragonés, a Ràdio la Comarca.

Així mateix, Antonio Arrufat, Director Provincial d'Agricultura de la DGA a Terol es va

reunir a Vall-de-roures amb la comissió de seguiment de les zones afectades. Allò més prioritari per al Govern es tenir disponibles totes les sèquies i assuts abans que siga època de rec. De moment, l'execució de les obres està al 50%. La Confederació Hidrogràfica de l'Ebre es fa càrrec de la rehabilitació dels assuts i de l'estat de la conca.

Per cert, la restauració de l'assut de Vall-de-roures ha creat un malestar entre els veïns del municipi. Per la seva part, la Plataforma en Defensa del Matarranya (Pladema) ha demanat informació a l'Ajuntament i també a la CHE sobre

AV

les obres de neteja que s'estan realitzant al marge del riu, perquè, al seu entendre, s'està fent d'una manera agressiva.

Mentrestant, deu Ajuntaments de la comarca han sol·licitat crèdits valorats en

cent milions de pessetes a una entitat bancària per tal de fer front a les destrosses de la riuada, i segueixen esperant les ajudes del Govern Central acreditat a un Decret Llei que encara es fa de esperar.

Eixir de les catacumbes

En les darreres setmanes s'han editat a la comarca del Matarranya un grapat de publicacions que apunten que, cada vegada més, la gent d'estes terres assumeix sense traumes la seua condició de catalano-parlant. Encara es deixen veure, no obstant això, reticències que demostren que la normalització de l'ús del català està lluny d'aconseguir-se.

En cosa de dues setmanes s'han publicat els programes de la I Trobada de Cant Coral i de les II Jornades del Riu Matarranya. També ha aparegut un fullet turístic elaborat per la Mancomunitat de Municipis del Matarranya titolat «Comarca del Matarranya, caràcter mediterráneo». El títol de les II Jornades del Riu Matarranya apareix en castellà i en català. La resta del contingut està escrit en castellà. És un primer pas per a treure el català de les catacumbes de la lletra impresa.

La publicació més ambiciosa, el fullet turístic de la Mancomunitat, està escrit íntegrament en castellà, menys els noms dels pobles –i no tots– que apareixen de forma bilingüe. És l'única presència del català en esta publicació de 24 planes. A alguns pobles, on hauria d'anar el nom en català apareix la reproducció del nom castellà. A l'hora d'informar al potencial visitant sobre la llengua que es parla a la comarca, s'explica que a tots els pobles es parla «castellano y catalán de Aragón». És massa fort parlar de català i prou, sense apellits? Posats a afegir apellits a les llengües, podia dir-se que la llengua que es parla a l'Aragó castellanoparlant és el castellà d'Aragó i a Andalusia el castellà d'Andalusia, uns afegitons localistes absurds però no més absurds, que quan s'apliquen al català.

Lluís Rajadell

Els masos de Beseit, una història per descobrir

■ Mercè Martí

Mas de Bernat. Beseit

La constitució del nucli urbà de Beseit data de l'època de la reconquesta, segle XII, quan els templers, després de conquerir Tortosa s'atansen a aquestes zones muntanyenques dels Ports.

Però no és solament en aquest nucli on es desenvolupa la història, les vides i el tarannà del poble i de les seues gents, també en l'entorn físic, els Ports, on es pot contemplar una xarxa de masades que es distribueix pel terme amb una densitat relativament alta. Des de l'Edat Mitjana apareixen referències a aquests masos a l'Aragó i la seua activitat dura fins a mitjans de segle XX.

Passejant pels Ports de Beseit, fixant-nos en les sendes que ixen a esquerra i a dreta de les pistes principals, anem trobant sendes, a voltes amb certa dificultat que condueixen a dos tipus de masos. Per una banda petites masades amb una casa d'estructura senzilla, vivendes temporals l'activitat de les quals venia marcada pel cycle estacional dels ramats i del policultiu, envoltades d'ametllers i

bancals en l'actualitat perduts: el maset del Pelayo, de Ricardo, del Serrano, de Garcia, de Vidal... L'altre tipus de masades presenta una estructura més complexa en la seua construcció, habitades en el seu dia de manera permanent, amb major extensió i amb masovers amb una forma de vida diferent i aïllats del poble, on només hi baixaven per a gestions o esdeveniments concrets, essent aquests masovers un important percentatge de la població censada en el poble. Aquestes van ser la masada del Tort, la de Margarit o la de Canyís, el mas de Borràs, el de Blas o el de Ferràs.

Del primer tipus n'hi ha ressenyades 40, moltes d'elles amb una ubicació privilegiada i totalment adaptades a l'entorn, com ara la caseta del Caje a l'Ulldemó o la caseta del Serrano amb una vista ampla i aèria del Parrissal. Habitades tot l'any fins a mitjans del segle XX, unes 25, entre elles el Molí del Tosca que, encara en funcionament, servia de vivenda al moliner i a la seua famí-

lia; el mas de Nel, entorn al qual gira una trista història, com la majoria de les de la Guerra Civil, que el barreja amb els maquis; el mas de Llúvia, localitzat prop del Parrissal, a la base d'unes parets impressionants, i on s'ha construït un restaurant orientat al turisme, tot i que l'explotació turística de la zona necessita, en general, d'esforços i infraestructures amb una més ampla planificació; el mas de Formenta i el mas del Racó, situats a la zona més apartada dels Ports, on la ramaderia va tenir un paper bastant important i on es comptava amb l'ajut dels jornalers; el mas de Micolau, camí a Arnes i proper al toll del Vidre; el mas de Sant Miquel, on van viure fins a tres famílies; el mas de Silvestre...

Actualment la seua funció s'ha minimitzat i les seues possibilitats de rendibilitat agrària o ramadera són nul·les al marge del món de la fusta, però per la seua situació en un entorn natural ple de morfologies sorprenents conviden a passejar-hi i a conèixer-los.

Esperant

A l'entorn de l'Exposició-Homenatge a Teresa Jassà que es va inaugurar a Muel el passat 25 de gener, es va constatar, no solament l'alta consideració en què es té avui en dia a la persona de la ceramista i poetessa i també a la seua obra, per part d'algunes Institucions (encara que la premsa no se'n va fer gaire ressò) sinó també la unànime acceptació, sense dubtes ni subterfugis, de la seua condició de catalanoparlant i d'escriptora en català, en tant que calaceitana i matarranyenca. Tant els murals com el magnífic catàleg ho posen de manifest. A més apareixen traduïdes al català les nou col·laboracions que ixen publicades, com un homenatge al bilingüisme de l'artista. Igualment, als parlaments, tots els que hi van intervindre, organitzadors de la mostra i Presidents de les Diputacions de Saragossa i Terol, van incidir en la meritòria tasca de Teresa, defensant i conreant la nostra llengua catalana i no se'n van estar de proclamar la riquesa que per Aragó, en general i per la província en particular, representa que una part d'ella tinga, des de sempre, la llengua catalana com a pròpia, de la qual cosa no m'acabo d'acostumar a sentir-ho dir, per part de gent castellanoparlant i amb cert pes polític i cultural. Pareix que la cosa estiga madura, però passen els mesos i no s'acaben de definir, en forma de Llei, los drets i obligacions que comporta l'acceptació de la nostra realitat lingüística, que, de paraula, ja pareix assumida.

Miquel Blanc

Els resultats de la darrera enquesta als Ajuntaments en matèria lingüística

■ J.A. Carrégal Sancho

La llarga travessia que està patint la Llei de Llengües pareix no tindre fi. O, si més no, no està gens clar que les forces polítiques del nostre país tinguen intenció de dur-la a bon port ja que, com és sabut, lo govern d'Aragó es va traure l'any passat un altre as de la mànega i va enviar una nova consulta a 206 Ajuntaments en referència al desig de cooficialitat d'alguna llengua, a més a més del castellà, en els seus municipis.

Casualment, fa pocs dies hem tingut notícia del resultat de l'enquesta a partir de la publicació en el Butlletí Oficial de les Corts d'Aragó (BOCA) del 12 de febrer d'enguany de la resposta del Conseller de Cultura i Turisme de la DGA a una pregunta del Grup Parlamentari Popular.

Vegem-ne a les taules, el resum numèric i les proporcions tal com apareixen en el BOCA.

Independentment de la cooficialitat —traduïm encara, literalment, el contingut de la resposta—, 35 ajuntaments es pronuncien pel seu recolzament a l'ensenyament de l'aragonès, o del català, o de la variant lingüística local.

És evident que els resultats es presten a moltes lectures. Entre les interpretacions negatives trobarem la de l'escassa o nul·la

Núm. de municipis consultats	206		
Respostes rebudes	87	42,2%	
Respostes no admeses per no constar l'acord plenari	4		
Respostes vàlides	83	40,3%	
		% s/ 83	% s/ 206
No desitgen la cooficialitat d'una altra llengua	38	43'4	17'4
No es defineixen en referència a la cooficialitat	3	3'6	1'4
Desitgen la cooficialitat d'alguna altra llengua	42	50'6	20'4
Aragonès	10	12	4'8
Català*	18	21'7	8'7
Aragonès i català	1	1'2	0'5
Llengües variades sense especificar	4	4'8	1'9
Patués	5	6'0	2'4
Cheso	1	1'2	0'5
Chistavín	1	1'2	0'5
Benasqués	1	1'2	0'5
Xapurreu	1	1'2	0'5

* Dels 18 que es pronuncien per la cooficialitat del català, 3 especifiquen que ha de ser en la variant de la seva zona.

voluntat dels Ajuntaments en esta matèria, ja que un 57'8% no han respost l'enquesta. Pel contrari, les positives comptarien amb la de dir que encara són molts els que ho han fet si tenim en compte la desinformació que patixen. Siga com siga, amb enquestes o sense, el que no pot obviar la coalició governant és el fet evident de l'Aragó trilingüe i l'obligació

que té de donar cobertura legal a la qüestió. I el president Iglesias no pot defraudar la confiança i les esperances que tantes aragoneses i tants aragonesos hem posat en la seua persona, en la seua responsabilitat i en les seues paraules, entre les quals la promesa de fer realitat la Llei de Llengües abans de l'acabament de la legislatura.

Reanudació de les obres del geriàtric de Vall-de-roures

■ Juli Micolau

La Diputació General d'Aragó i l'Ajuntament de Vall-de-roures ho tenen tot a punt per firmar pròximament un conveni per reanudar les obres de la residència per a la gent gran de la nostra zona. L'edifici manté tota l'estruc-

tura de les obres de la primera fase; situat al costat del Centre de Salut. Durant anys ha estat un projecte adormit, però pareix que, finalment, en la reanudació del mateix podem veure'l acabat per a donar un bon servei a aquells

que ho necessiten.

El pressupost està entorn als 200 milions de pessetes, i segons l'alcalde de Vall-de-roures, Julián Godés, ara es tracte de negociar el percentatge que pagarà cada una de les administracions.

L'HAM

El Sr. H (II)

Des d'un temps ençà el Sr. A. Hernández, president d'Amics de Fraga i de la FACAO –abans CACAO– s'esgargamella per les seccions de Cartes al Director de tots els diaris que l'hi permeten, afirmant que la Franja –Oriental/de Ponent/de Llevant, tan se val–, no existeix.

Totes les coses han de tenir un nom. El primer en utilitzar el nom de Franja, va ser Coromines que, com saben tots els filòlegs, tret de D. Héctor Castro, que no el coneix o no coneix el que diu, és a la Lingüística Romànica el que Einstein a la Física.

La Real Acadèmia de la Lengua Española, en un document firmat per 22 acadèmics sobre el domini lingüístic del català, també parla de *franja de Aragón*.

El Sr. H. –compte!– no n'està d'acord ni amb Coromines ni amb la RALE.

Tot i així, en un article del Programa de les Festes del Pilar de 1979, *–pecadillos de juventud–* s'esplaiava pregonant per totes les cases de la ciutat que «veurem que Fraga no pot, a l'igual que la resta de pobles de la franja intermitja entre Catalunya i Aragó...» i, més avall, que «dins de la franja intermitja entre Catalunya i Aragó coexisteixen la llengua castellana, catalana i aragonesa». Si allavonses existia i ara, no, haurà desaparegut aquell territori de què parlava el Sr. H? I l'orient-aragonés, no existia allavonses? I si el català no ha existit mai a Aragó –com afirma–, de quin català parla?

Josep Galan

Florida 135, a la conquesta del ciberespai

■ Jaume Casas

L'empresa fragatina Florida 135 ha estat inclosa en el paquet de dotze firmes aragoneses que treballaran en el desenvolupament de projectes electrònics amb el *Centro d'Excelencia en Internet y Comercio Electrónico de Aragón*, WALQA, centre auspiciat pel Govern Aragonés. Aquesta iniciativa i els dotze projectes que es pretenen posar en marxa van ser presentats oficialment, a Madrid, el passat mes de desembre, en un acte que va tenir lloc al Museu Thyssen de la capital d'Espanya. En aquesta primera llista de projectes hi apareixen firmes com ara Heraldo de Aragón, La Zaragoza, Muebles Rey o Pirineos Centro Inmobiliario. Florida 135 és l'única empresa dedicada a desenvolupar els seus projectes. A aquesta primera convocatòria del *Centro Aragonés de Excelencia en Internet y Comercio Electrónico*, s'hi van presentar més de dos-cents projectes empresarials.

El projecte que va presentar la discoteca fragatina consisteix bàsicament a convertir Fraga en el principal portal d'Internet de parla hispana, especialitzat en música electrònica, arran de la consolidació d'una revista i una emissora de ràdio digital, així com la comercialització en la xarxa de tot el seu merchandising. Florida 135 iniciarà ara el desenvolupament d'eix projecte, en col·laboració amb WALQA. El propietari de la sala fragatina, Joan Arnau, es mostrava enormement satisfet de que «entre la gran quantitat de projectes que s'hi van presentar nosaltres a la primera llista. És una aposta de futur que pretén rellançar Fraga i la Florida com el centre hispà de la música electrònica a Internet».

El més significatiu per a Joan Arnau «és el suport que han

Pàgina d'entrada del web de Florida 135

donat al projecte empreses punteres en el sector de les noves tecnologies, com ara Microsoft o Telefònica, associats al centre aragonès».

Arnau ha agraït el suport que li ha prestat la Delegació de Noves Tecnologies de l'Ajuntament de Fraga, de la qual n'és responsable Carles Becana, «que gairebé em van espentegar a dissenyar el projecte i presentar-lo a WALQA».

Fa ja més de cinc anys que Florida 135 va obrir la seua pàgina web, de les primeres que van aparèixer a la comarca del Baix Cinca, i una de les pioneres en el món de l'espectacle. Durant aquest temps no ha parat de créixer, passant de dotze visites setmanals a unes set mil. «El nostre pròxim objectiu és arribar a les trenta mil visites», va assenyalar esperançat Joan Arnau.

Amb tot això, Florida 135 dóna una passa més en el camí de convertir-se en l'autèntic temple del techno i la música electrònica a nivell europeu i mundial. De fet, la seua capitalitat nacional ningú la hi discuteix. Per la sala fragatina hi han desfilat totes les figures mundials del techno, des de

Jeff Mills fins a Francesco Farga, passant per John Acquaviva, i tots els caps de setmana rep un gran nombre de joves arribats de tot el Nord-Est peninsular, Catalunya, València i Aragó, però també de França, País Basc i Navarra.

A més, la macrodiscoteca fragatina cada estiu organitza el Groove Parade, una macrosessió en plens Monegres que l'any passat va congregat 12.000 persones durant un cap de setmana.

Joan Arnau creu que el Groove Parade podria convertir-se a curt termini en un macrofestival d'estiu, semblant al Pirineos Sur que se celebra a l'Alt Aragó, però especialitzat en música electrònica. «És molt factible, però per a això, les institucions han d'aportar el seu granet d'arena. És un treball costós, perquè seria més d'un dia i més d'una actuació. Es tractaria de muntar sessions durant quinze dies o un mes en un escenari natural com els Monegres o en algun altre indret de la zona, on barregem la música electrònica amb l'entorn natural que el Baix Cinca mos pot donar. És una idea que porto al cap i és qüestió de treballar-la».

Congrés de Joventut de la Franja

■ Guillem Chacon

El 6 de maig del 2000 la Universitat de València va acollir la Primera Assemblea de Regidors del País Valencià, Catalunya, Illes Balears, la Franja, Catalunya Nord, Andorra i l'Alguer. Hi van assistir 659 regidors i alcaldes de tots aquests territoris (desset de la Franja) que van constituir formalment l'Assemblea de Regidors de la Institució Joan Fuster.

L'Assemblea ha convocat enguany tres nous congressos. El primer serà el de Joventut i Municipalisme, que es farà aquest 9 de març a Tordera (Maresme) i al que assistiran alguns centenars de regidors i tècnics de joventut, consells locals i comarcals de joventut i organitzacions juvenils de tota mena.

Per la Franja i a banda dels regidors i tècnics s'ha organitzat el transport i subvencionat l'estada per facilitar la participació de les associacions de joves i persones interessades en aquest àmbit. Els representants franjencs faran la Primera Trobada Intercomarcal amb representants de les quatre comarques.

Entre els actes previstos hi ha les conferències del catedràtic Josep Maria Terricabras i el professor Joan Font, tallers de treball i plenaris dirigits pels responsables del Consell de la Joventut de la Comunitat Valenciana, del Consell de Joventut de les Illes Balears i el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, entre d'altres. Hi haurà sessions específiques pels regidors i l'acte d'obertura anirà a càrrec de la Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya i del Director General de les Illes Balears.

I per la nit concerts de música popular.

Més informació al telèfon 902 117076 o al correu cjoventut@acpv.net de la Institució Joan Fuster.

Malaltia

■ Pep Labat

Fa molt de temps que em vaig convertir en un paranoic-lingüístic-juvenil. Sí, vaig per la vida escoltant el jovent i comptant: aquests encara enraonen la llengua del paisatge; aquests, a mitges; aquests, ja no. Sóc un hipocondríac? El fet és que em refredo sovint amb el vent de l'otoñ i sóc incapaç de curar-me amb xarop de fresa. Estic convençut: la nostra llengua a la Franja està cada vegada més malalta i pot morir. Diuen els entesos que el punt clau d'inflexió es dona quan una generació de parlants deixa de transmetre la llengua pròpia a la generació següent. En el seu lloc, es posa una llengua considerada de més prestigi social. Hi ha que no volen reconèixer l'evidència: és el castellà i no el català de TV3 (com ells diuen) la veritable amenaça. Són implacables davant d'un net i fan els ulls grossos davant de centenars d'amarills, cenicerros, lunes, disiembres, ventanes, bolsills, quesos, etc., etc. Tampoc s'immuten davant el fet que la presència del català en diferents àmbits vaja minvant; però reaccionen com si es tractés de parar una autèntica revolució quan passa el contrari. Com poden aquests «metges», posar el malalt en mans de la Divina Providència impedit el trasllat a l'hospital? Per què no el volen treure de casa? Vetllen perquè les coses no canvien mai. Són llops disfressats amb pell de cultura.

Josep San Martín, del Casal Jaume I de Fraga va intervenir davant dels 659 regidors de l'Assemblea de Cultura i Medi Ambient del 6 de maig

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Campanyes de propaganda i de normalització lingüística

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA portarà a terme aquest mes la primera de les campanyes de propaganda programades per aquest any. L'IEBC ha planificat per al 2001 quatre accions propagandístiques i una de normalització lingüística dirigides a la població en general i al comerç en particular, respectivament. Per una part, amb les tres primeres, es pretén informar sobre conceptes lingüístics bàsics, donar a conèixer la nostra entitat i divulgar la política d'actuació de l'IEBC; i pel que fa a la darrera, es vol donar a conèixer la revista *Temps de Franja* i captar subscriptors. Per una altra, tal com s'ha fet en anys anteriors, es faran actuacions centrades en l'ús de la nostra llengua en la retolació del comerç de la comarca.

Debat sobre el Pla Hidrològic Nacional de l'Estació Ornitològica del Baix Cinca

L'IEBC-IEA donarà suport a un debat sobre el Pla Hidrològic Nacional, una iniciativa de l'Estació Ornitològica del Baix Cinca. Aquesta activitat, que es podria portar a terme la segona quinzena de març, pretén reunir experts en la matèria de la Universitat de Saragossa, representants dels regants de la nostra comarca i afectats de la zona del Delta de l'Ebre.

Conferències de l'Estació Ornitològica del Baix Cinca a entitats de Fraga

A més, l'IEBC-IEA té programat celebrar dues conferències sobre la riquesa natural a la comarca del Baix Cinca. Aquestes xerrades seran impartides per l'ornitòleg, Guillem Chacon. Les entitats que s'han acollit a aquesta iniciativa són: Llar del Pensionista de Fraga i Associació de Minusvàlids de Fraga «Verge del Pilar». L'IEBC-IEA vol, amb aquesta activitat, potenciar el coneixement de l'entorn més immediat, així com recolzar la feina que els investigadors i estudiosos estan desenvolupant en la nostra comarca.

Premi de literatura infantil *Desperta Ferro!* a la Franja

Per últim, i tal com es va acordar en la darrera assemblea ordinària, l'IEBC-IEA donarà suport econòmic a l'organització del premi de literatura infantil *Desperta Ferro!* a la Franja. Aquest mes es farà pública la convocatòria de la 14a edició. La convocatòria va adreçada a tots els escolars de la Franja i pretén potenciar l'ús del català escrit entre el jovent.

Pep Labat

ENHER provoca un daltabaix ecològic a l'Aiguabarreig deixant les gleres eixutes

■ E.B.A.

El 31 de gener i l'1 de febrer les gleres de l'Aiguabarreig van romandre eixutes. Les preses d'ENHER-ENDESA havien provocat un desastre ecològic d'importants magnituds. Centenars de peixos morien asfixiats mentre voluntaris de la comarca coordinats per l'Estació Biològica de l'Aiguabarreig realitzaven una operació de rescat.

En efecte la hidroelèctrica no va respectar el cabal mínim o ecològic i va deixar la cua de l'embassament de Riba-roja i les lleres de l'Ebre i el Segre transformades en una plana de tarquim i codissos. Algunes de les espècies faunístiques més afectades foren el Fraret (*Blenius fluviatilis*) un petit peix en perill d'extinció inclòs

al llibre roig de les espècies europees amenaçades, del que en van morir centenars, a l'igual que les també protegides nàiades o musclos de riu, entre d'altres espècies.

Jaume Borbon, alcalde de Mequinensa va denunciar públicament que el consistori no va rebre cap avís i hores d'ara han iniciat les accions legals. Tanmateix l'Assemblea d'Ecologistes de la Franja, integrada en Ecologistes en Acció de Catalunya, ja ha començat els tràmits legals contra ENHER-ENDESA.

El 3 de febrer diferents equips tècnics del Departament de Medi Ambient i de l'Agència Catalana de l'Aigua de la Generalitat de Catalunya prospectaren els cabals de Mequi-

La baixada del riu va deixar al descobert les runes del poble vell

nensa mentre la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre tan sols obria un expedient informatiu a les hidroelèctriques.

L'única vessant atractiva dels fets va ésser que, juntament amb totes les televisions catalanes i

aragoneses, la població de Mequinensa es va bolcar en passejar i contemplar el riu com era antuvi, ja que la baixada va deixar al descobert les runes de cases, hortes, espones i camins i el costellam d'algun llaüt.

ESTAMPES RIBERENQUES

Una sensació agredolça

■ Francesc Serés

Fa poc vaig visitar el Museu Nacional d'Art de Catalunya –més conegut com MNAC– acompanyant uns amics de l'estranger que no havien vist mai la col·lecció del romànic que allà s'exposa. També els vaig portar a fer un tomb per la comarca i els seus encontorns. Vam anar a Lleida, a la Seu Vella, a Favara per veure el mausoleu romà, també a l'ermita de Xalamera i a Vilanova de Sixena. Va ser allà, mentre apartàvem esbarzers per poder creuar les ruïnes, que vam trobar la sala on s'havien pintat els frescs que dos dies abans havíem vist al MNAC. Els vaig explicar que ara, amb el canvi de diòcesi hi ha un cert conflicte sobre el lloc on haurien d'estar exposades les obres que ara romanen en diversos museus de Lleida i Barcelona.

Arribats a Saidí, vam tenir temps d'entrar a l'Església i veure la pintura d'aquell personatge curiós que surt de la paret amb una canya a la mà. Al dia següent vaig portar-los fins a aquell lloc que al poble anomenem castell. Sempre que li ensenyo a algú el castell tinc la mateixa sensació partida, una doble sensació difícilment explicable. D'una banda l'efecte d'admiració que produeix arribar al millor lloc del poble, al lloc amb més història, el més elevat damunt la serra que voreja l'horta, mirant tota la vall del

Cinca, des de les serres de damunt de Mequinensa fins a Xalamera. De l'altra, la desil·lusió de comprovar com les pedres segueixen rodolant avall de la que és l'única part conservada de l'antiga muralla, tan deixada com la part de dalt del castell.

Sembla que els ànims s'han calmat una mica (millor!), i que la discussió sobre el lloc on han d'anar a parar les obres d'art de la Franja no té el ressò mediàtic que va adquirir fa un any. No és una controvèrsia senzilla, i tal vegada sigui una d'aquelles solucions que mai no acaben de ser del gust de tots, una discussió on les opinions poden caure en la demagògia més barroera (cal recordar pintades?) i on els interessos polítics solen prevaldre davant dels criteris artístics o de conservació. Potser, abans de treure el Cristo Gros, caldria no oblidar la imatge d'un Erik el belga somrient, aquell lladre que va robar pintures, talles i objectes litúrgics d'algunes esglésies de la província, pensar en l'estampa del Monestir de Vilanova de Sixena ple d'esbarzers i runes encara sense enretirar. Tots aquells –molt sovint des de fora de la mateixa Franja– que es van preocupar tant per demanar un canvi de diòcesi o per reclamar unes obres que han estat restaurades a Lleida i a Barcelona, haguessin pogut mirar una mica al seu voltant i qui sap si haguessin demanat alguna subvenció per poder fer una entrada ample i visible a Vil·la Fortunatus, per evitar la caiguda de les últimes restes de la muralla de Saidí, o per tirar ni que fos un herbicida vora el claustre de Sixena.

Es tracta de mantenir en bon estat el patrimoni que queda als pobles, no de posar una tanca –com digué algú una vegada– per tal de què les pedres del castell no arribin a la carretera.

Jaume Borbon i Oliver, alcalde de Mequinensa

«El pantà és el present»

GUILLEM CHACON

Enginyer Tècnic Agrícola, especialitzat en recs. 49 anys. Detenta l'alcaldia del poble per segona i consecutiva legislatura en coalició amb el PAR, dins d'un consistori que les urnes van deixar emparellat –5 regidors del PSOE, 5 d'IU i 1 del PAR–.

Pregunta: La gent vota Izquierda Unida o vota Jaume Borbon?

Resposta: Encara que a nivell estatal, autonòmic o europeu els vots van en una altra direcció, a nivell municipal, IU actua bé i la gent li ho reconeix. Si, a més a més, la influència personal ajuda... Jo vull pensar que la gent vota IU.

P. El pantà suposa un abans i un després?

R. Evidentment. El poble vell es va identificar amb la

mineria. El sentiment de poble nou s'està despertant i solidificant, 30 anys després. I el poble nou amb pantà. I el pantà amb present i futur.

El poble vell estava molt identificat amb la mineria i el riu.

P. I com veus el present i el futur?

R. El veig com un equilibri entre els sectors primari, secundari i terciari.

P. Certament, molta aigua però poc regadiu, no?

R. Les poques hectàrees de regadiu del terme donen un profit per damunt de la mitjana. La qualitat de la fruita és excel·lent. El temps de la col·li-

ta, un valor afegit. Dos embassaments gegantins i no obstant considerem que hi ha una clara discriminació envers els mequinensans.

P. Vol aclarir això de discriminació...?

R. En un moment en què el

tema de l'aigua a Aragó crema i en un moment que l'estabilitat demogràfica es contempla com una necessitat vital pareix que Mequinensa està deixada de banda. El terme s'estén 10 km en direcció a Faió i 20 km, en direcció a Casp. Des dels temps d'UCD existeix, dins del Pla de recs dels Monegres, un estudi, un projecte de recs del marge dret de l'Ebre –exclusivament per a Mequinensa–, perfectament viable, però avui totalment en punt mort.

P. Sembla paradoxal...

R. Més que paradoxal, absurd. Cal revifar aquest projecte si volem sobreviure.

P. De les mines, en queda alguna cosa?

R. Directrius emeses des de Brusel·les abonen la progressiva reducció de la producció i la desaparició d'est sector. Les mines no competitives, desapareixeran.

P. Què en queda? Diguem-ho.

R. Queden 3 o 4 empreses i, tot i els esforços per posar-se al dia, només 1 o 2 podran sobreviure amb una plantilla certament reduïda

P. Es resignen?

R. De cap manera hem de

DESPERTA FERRO

Ajuntament de Mequinensa

t i el futur»

ser fatalistes. El Pla de la Mineria –1997-2005– compensa les zones mineres en decliu. Empreses noves com ara ARBORA i AUSONIA donen treball a més de 300 treballadors; SCA Ibérica, empresa capdavantera en la producció d'aliments per a porcs petits s'ha establert fa relativament poc; Lacados Mequinensa, empresa de perfils d'alumini i que té la central a Toledo ha decidit que la vila seria el centre de producció.

P. Quina és la compensació que fa el Pla?

R. Subvenciona el 20% del total de la inversió.

P. Això suposa una forta espenta...

R. Forta espenta també per a la comarca: els beneficis abasten, de rebot, els pobles limítrofs, les infraestructures comarcals... l'ampliació de la carretera Fraga-Vilella, per exemple, s'està beneficiant d'aquests ajuts.

Tinc por que es retarde el debat de la Llei de Llengües

P. S'ho estan trobant els mequinensans...

R. Crec, i sé el que dic, que l'esperit creatiu, la iniciativa dels mequinensans contribueix a un dinamisme comarcal que marca la diferència amb d'altres comarques aragoneses.

P. Ha desaparegut l'atur?

R. Sempre hi ha dones o un remanent del jovent no identificat amb el sistema que pateixen aquesta laca. Per contra, les fàbriques han donat treball a gent de tota la comarca.

P. Què necessita Mequinensa?

R. Sòl industrial. Riols és

insuficient. Cal ampliar els terrenys d'ARBORA-AUSONIA.

P. Només?

R. Millors infraestructures. L'autopista està bé, però és vital un bon eix de comunicació que enllace l'eix del Mig Baix Cinca amb l'eix del Baix Aragó / Matarranya.

La creativitat i la iniciativa dels mequinensans dinamitza tota la comarca.

P. Què s'hauria de fer?

R. Connectar Mequinensa i Maella amb ramals cap a Faió, Favara i Nonasp. Enllaçar aquest eix amb els de Saragossa i Tortosa.

P. N'hi hauria prou?

R. S'ha d'acabar la N-211 de Mequinensa a Casp. Entroncar les comarques turolenques i saragossanes del Baix Aragó amb l'eix del Cinca donaria un impuls transcendental.

P. S'ho tenen ben pensat, senyor alcalde...

R. Doncs no és tot: s'ha de millorar les connexions amb l'altra banda del riu i s'hauria de crear una anella al voltant del pantà de Riba-roja de cara al seu aprofitament turístic.

P. Pareix que, efectivament, es podria fomentar el turisme.

R. Tenim dos embassaments. El de Mequinensa té 500 km. de perímetre. La pesca atrau pescadors, estrangers, de qualitat. Hi ha tres o quatre empreses que se'n dediquen a promocionar-la. Hi ha campings, cases del poble llogades, dos hostals que poden allotjar els visitants: en principi la gent no

Vista del Castell de Mequinensa

s'ho creia. Ara comencen a veure la importància d'aquest sector.

P. Només ha nomenat la pesca...

R. Bé, actualment venen remers i piragüistes de la Gran Bretanya. Esportistes nòrdics s'estan plantejant venir també. Tota una gama d'esports nàutics i recreatius estan revifant. Aquest sector empeny l'economia de la zona. L'aigua –penso– arribarà a ser el mateix que temps enrera va ser la mineria.

P. Mequinensa, vila capda-

vantera en defensa de la llengua catalana...

R. Tot el consistori ho hem tingut sempre clar. Fins i tot vam declarar la cooficialitat pel nostre compte. Per unanimitat dels regidors. Algun problema ens va donar.

P. I Jaume Borbon què en pensa...?

R. Tinc por que es retarde el debat de la Llei de Llengües. Ha de ser en aquesta legislatura. Ara o mai.

P. Confiam que ara.

R. Confiam-ne.

D. Sarrau

Evitar el silenci

Els pobles i poblets de la Llitera Alta sofreixen un envel·liment progressiu. Com a conseqüència d'això es van des poblant mica a mica, fins a quedar deserts.

A l'anterior número de *Temps de Franja*, Rafael Ventura ho descrivia amb molt encert i apuntava el silenci al què es veuen abocats aquests poblets en desaparèixer l'espècie humana dels seus contorns.

Encara hi ha, però, esperança en alguns d'aquests reduïts nuclis de població. El cas de Baldellou és ben bé un exemple de per on poden anar els trets orientats a consolidar residents fixes que trobin el seu mitjà de vida allí on viuen.

Baldellou, el seu ajuntament, el seu alcalde, fa uns anys van habilitar, i encara continuen, una casa rural com a turisme verd. Aquesta és una bona alternativa que Baldellou ofereix, tant pels visitants ocasionals, com per a grups organitzats. La casa Albano era una antiga casa pairal d'aquelles tan grans que, amb paciència i molts diners, ha estat condicionada per a servir tant de residència com d'hotel durant tot l'any. Un matrimoni jove regenta l'alberg amb molta cura i dedicació, que a més de prestar un servei excepcional al poble contribueix a assentar població.

Baldellou també ofereix un espai geogràfic molt atractiu, serra, boscos, aigua amb el pantà de Santa Anna i un congost molt atractiu entre el mateix poblet i Camporrells.

Aquesta és i pot representar, una de les solucions per aquests llocs en perill de desertització. Ara a Baldellou s'hi ha afegit Estopanyà i prompte Castillonroi que, a més, comptarà amb una aula de natura. Sols aquestes iniciatives tan lloables contribuiran a evitar el temut silenci.

Josep A. Chauvell

Cates per investigar el trencament de l'embassament de Sant Joan del Torricó

■ Anna Enjuanes

La empresa Construcciones i Desmontes Marco, S.A. ha iniciat els treballs per intentar determinar les causes del trencament del embassament de Sant Joan de la Comunitat de Regants del Torricó. Tècnics del laboratori de Ensayos Técnicos (Entecsa) estan realitzant un estudi de la zona que es va enfonsar i per reparar-ho el més aviat possible.

Però de moment no hi ha data per la reconstrucció ni per l'utilització d'aquests, segons va manifestar el president del Sindicat de Recs, José A. Tomás.

Mentrestant, s'ha realitzat un cens dels danys –160 hectàrees– sobre el terreny amb l'assessorament dels pèrits, però no s'ha realitzat una valoració econòmica segons va manifes-

Màquines treballant a l'embassament de Sant Joan

tar Tomás, perquè la manera de reparar els danys variarà segons cada propietari i l'afecció de la finca. També va afegir que de moment no s'ha determinat qui es farà càrrec de pagar els danys

provocats per l'avinguda de l'aigua procedent del trencament de l'embassament, encara que en el peritatge l'empresa i els afectats –uns setanta– s'han posat d'acord.

La Mancomunitat de la Llitera ha aprovat el pla comarcal d'obres

■ A.E.

La Diputació General d'Aragó ha destinat aquest any 30 milions de pessetes al pla de gasificació de la comarca de la Llitera. Les poblacions d'Esplús, Baells, Castillonroi, i Sant Esteve de Llitera seran les primeres poblacions que es beneficiaran de la iniciativa. Per a l'any 2002, les poblacions del Torricó, Sanui-Alins, Vencilló i Camporrells; i per a l'any 2003 el Campell, Baldellou i Peralta de Calasanç.

Les poblacions d'Albelda, Binèfar i Tamarit de Llitera ja tenen en marxa els seus propis projectes d'instal·lació de gas i van ésser compensades amb totes les ajudes corresponents de l'exercici de l'any 2000.

També el Govern d'Aragó ha destinat 19 milions de pesse-

Ple de la Mancomunitat de la Llitera

tes per al Parc comarcal de serveis, tres milions per al pla d'oficines comarcals i un milió per al pla d'identitat comarcal, entre d'altres.

El ple de la Mancomunitat també va aprovar dos mocions

una del grup del PSOE i l'altra del PAR mostrant la seua oposició al projecte de Llei del Pla Hidrològic Nacional, per considerar que atempta greument contra els interessos dels municipis i de la conca de l'Ebre.

L'aprendre idiomes

■ Aleix Castellnou

L'arribada d'un nou any ens tempta a fer coses noves. Aquesta voluntat d'innovar la solem satisfereix consumint salvatgement i elaborant nous projectes existencials de manera indiscriminada. La publicitat que per arreu ens assetja contribueix a això en bona mesura. Però situats ja al mes de març, tanmateix, la rutina quotidiana torna a imposar-se, el sentit de la realitat torna a prendre protagonisme. I és ara quan podem reflexionar sobre tot plegat.

Un dels projectes que més adeptes sol aplegar és el de fer cursos d'idiomes, per la qual cosa es pot dir que aquest tipus d'instrucció ha esdevingut un més que manifest objecte de consum. Qui no ha pensat en ampliar els seus horitzons disposant d'una nova llengua? Qui no s'ha sentit incitat a aprendre anglès, alemany, o francès, o bé alguna llengua exòtica com ho poden ser l'àrab

o el xinès? L'aprendre una nova llengua és, sens dubte, ampliar el propi bagatge cultural. Però, d'altra banda, qui s'ha proposat ser més competent en el domini del seu propi registre lingüístic? Lluny de participar d'aquesta idea, lluny de creure en la necessitat d'un projecte com aquest, hom sol pensar que de la nostra llengua n'hi ha prou en fer-ne un ús accessori, instrumental. I això en el millor dels casos, perquè en d'altres ni tan sols hi pensem, en la nostra llengua. De les altres llengües, per contra, volem saber-ho tot...

Cal parlar esment en el fet que una llengua no és mai només un instrument. Una llengua és tot un món, és la manera en què s'expressa una cultura. En vista a això, com es pot dialogar, posem per cas, sobre qüestions com la de la nostra identitat sense disposar adequadament del registre lingüístic amb què aquesta ha d'expressar-se? El

que no ha de deixar de ser obvi és que per a això no hi ha més llengua que la catalana. I és que amb una llengua que no sigui la pròpia no ens acabarem d'entendre mai. La nostra història, el nostre passat, amarat de malentesos, avala suficientment aquesta darrera afirmació.

Hem d'invertir, doncs, el procés: el català ha de parlar de

tot, ha d'abastar tots els registres en què una llengua té cabuda; pel que fa a les altres llengües, en canvi, n'hi ha prou en fer-ne un ús instrumental. Arribats a aquest punt, és possible que moltes de les problemàtiques conceptuals que, generació rere generació, ocupen les nostres testes, comencin a esvaïr-se.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Plaers de l'esperit

■ Ramon Sistac

*Se pareba boues
alba pratalia araba
albo uersorio teneba
negro semen seminaba*

Ho podríem adaptar al català com: «Uns bous llauren un prat blanc amb una carreta blanca, tot semblant una llavor negra. Què és?». Aquest és, ni més ni menys, l'*indovinello veronese* (l'endevinalla de Verona), escrit segurament per algun frare, avorrit de copiar documents, al marge d'un pergami. Una solemne pèrdua de temps de 1200 anys d'antiguitat, aproximadament. El text no seria gaire famós si no fos perquè alguns autors el consideren la mostra més antiga d'una llengua romànica. De fet, no queda prou clar si això és pre-italià o ho hem de considerar encara com a llatí «macarrònic», ja que entre una cosa (el llatí) i l'altra (les llengües romàniques), hi va haver una llarguíssima transició que va durar uns quans segles.

El que pretenia ara, però, no era pas parlar-vos de filologia romànica, sinó de l'endevinalla. L'heu resolta? Els bous són els dits de la mà, el prat blanc el full de paper (si voleu, el pergami), la carreta blanca és la ploma (segurament d'oca, segons costum de l'època) i la llavor negra és, naturalment, la tinta. No sé si realment és la mostra més antiga d'una llengua neollatina, però m'agradaria que ho fos. *Se non è vero, è ben trovato*. I se'm fa encantador que el món de la llatinitat moderna comence amb una reflexió sobre el fet d'escriure. Em recorda el moment dolç d'encetar el full, immaculadament blanc i sense setinar, ben planxat. I el tacte d'una bona estilogràfica, que corre lliscant damunt el paper, deixant-hi el seu solc de «negro semen», tot i que personalment prefereixo el «blau reial» de la casa Montblanc. Un plaer similar al d'un glopet de vi de Sauternes moderadament fresc, el *Tacea la notte placida de Il Trovatore* de Verdi, o la lectura de les *Històries de la mà esquerra* de Moncada.

Sincerament, haig de reconèixer que tot això m'ha vingut al cap després de llegir un poc engrescador correu electrònic que m'anunciava l'avançament de la data de tancament de la revista. Un vulgar processador de textos m'ha cridat a sometent i he començat a redactar d'esme davant la pantalla, perquè literalment m'han agafat amb els pixats al ventre. Mentre vesso una llàgrima pels paradisos perduts, no en queda altre remei que admirar el poder de la tecnologia.

Carlins

Des de fa un cert temps i des del camp de la història s'ha despertat un gran interès pels estudis dedicats als carlins.

Aquest interès, de moment, ha passat per alt a les comarques de la Franja, malgrat l'arrelament que aquest fenomen va tenir, principalment, a les comarques del sud. Recordem que durant la primera guerra carlina, el cabdill Ramon Cabrera i Griñó, fill de la veïna ciutat de Tortosa, va senyorejar per totes les terres del Mataranya i en aquesta comarca van tenir lloc una part de les seves més importants gestes.

Avui, fora de la història oficial i de les llegendes que es transmeten de pares a fills, sabem molt poca cosa del que realment va passar als nostres pobles.

Sabien vostès que a Calaceit va nàixer i va morir un dels personatges més importants dels carlins, que va participar en el desenvolupament de les tres guerres carlines, i que fins i tot va arribar a general? Ens estem referint a Josep Galindo i Vidie-lla, un personatge que va dedicar tota la seva vida a la causa carlina, essent diputat a la Diputació de Terol, i durant la tercera guerra carlina, a l'ésser restaurats el furs d'Aragó pel pretendent al tro d'Espanya, va ésser anomenat president de la Diputació General d'Aragó.

Sabien vostès que a principis del segle XX els anomenats historiadors del «Boletín», com ara el secretari de l'ajuntament de Massalió, Lorenzo Pérez Temprado, l'historiador Marià Galindo, i l'arqueòleg Miquel Joan Cabré eren carlins?

Seria bo que la Franja dediqués unes jornades a estudiar el tema. Diffícilment es podrà estudiar la història dels nostres pobles durant el segle passat sinó es té en compte la història dels carlins.

Joaquim Monclús

La festa del Tossino, una tradició lliterana

■ Aleix Castellnou

Els lliterans han pogut assistir recentment a una de les manifestacions populars més significatives de la comarca. Em refereixo a la Festa del Tossino que se celebra des de fa quinze anys a la localitat d'Albelda. La commemoració d'aquesta jornada gastronòmica de primera magnitud, organitzada per la penya Lo Magré, va aplegar gran nombre de gent d'arreu. Cal dir, però, que la col·laboració de tot el poble va ser un altre dels elements que van propiciar l'èxit de l'esdeveniment.

La importància d'aquesta festa rau en què a banda de poder degustar les menges més pròpies de la zona, encapçales per les exquisideses del tossino, els assistents van poder gaudir també d'actuacions musicals i d'un mercat de productes artesanals tradicio-

Vista general d'Albelda

nals. A la vegada, els membres de l'Associació de Mossos i Carreters del poble van recórrer la localitat amb carro, donant

mostres d'allò que abans era la vida en aquestes contrades. Tot un model de festa a seguir, vaja.

Torneu-mos lo riu!

■ Josep Mauri

Finalment, la resposta del Govern central a les propostes d'Endesa-Iberdrola, ha fet que la fusió planejada se n'anés en orris. Les condicions que obligaven ambdues empreses a desfer-se de part dels seus actius han desequilibrat la balança i han aclarit les coses.

Tot i això, jo, llec en altes finances, vaig reflexionar que, entre altres coses, aquestes condicions o implicaven un tripijoc borsari –amb stock options incloses– o implicaven la venda de centrals hidroelèctriques. I si fos aquest darrer cas, i posats prèviament d'acord,

els governs –vaig seguir reflexionant– de la DGA i de la Generalitat ben bé podrien fer-se amb la propietat de la central del Pont de Montanyana i tornar el riu a la seua llera.

Per al lector no ribagorçà explicarem que la dita central funciona sense cap mena de resclosa o pantà. L'aigua es capta a 25 o 30 kms. més amunt, al peu de l'embassament d'Escales, d'on es deriva mitjançant un aqüeducte i uns quant ponts i túnels fins a una considerable alçada per sobre de la central, alçada i nivell que permeten fer anar les turbines

i el seu aprofitament.

A la llera del riu, però, només hi queden unes escorrialles, on no hi ha truites, ni llúdrigues, amb poc bosc de ribera, i, per no haver-hi, pràcticament ja no hi ha ni habitants. Entre Catalunya i Aragó, a la Ribagorça, s'hi ha estès un desert demogràfic, exceptuant-ne la Vall de Boí.

Es podria invertir aquesta tendència tornant l'aigua al seu curs natural? Això no ho sé, però provem-ho, que l'aigua és vida.

Els que pogueu fer-ho...TORNEU-MOS LO RIU!

Beseit: Les fàbriques turístiques

■ Lluís Rajadell

Beseit, un petit poble de sis-cents habitants de la comarca del Matarranya, viu actualment de la ramaderia, l'agricultura i, cada vegada més, del turisme. El panorama laboral no té res a veure amb el del segle XIX, quan el municipi era un dels principals centres productors de paper de tot l'Estat i aquesta activitat donava treball a dues-centes persones. L'únic vestigi d'aquell pioner però fràgil episodi industrial són els enormes casalots repartits pels voltants del poble i del riu que ara han atret l'atenció d'empresaris locals i forasters com a seu d'activitats turístiques o residencials.

Dos de les antigues edificacions industrials papereres s'han rehabilitat i condicionat com a hotel i restaurant. Una altra va camí de convertir-se en un edifici d'apartaments. A més, una empresa de serveis turístics local, Senda, ha comprat l'antiga fàbrica «Solfa» per a destinar-la a seu de les seues oficines i, probablement, per a instal·lar una tenda de productes de la comarca. La filla d'un dels antics industrials també projecta restaurar una de les naus per a estatge, estudi —es tracta de la pintora Gema Noguera— i galeria d'art.

Les antigues instal·lacions industrials del paper estan ubicades al costat del riu per a aprofitar la seua aigua per a moure les turbines. La gerent de Senda, Eli Diaz, explica que aquesta ubicació envolta els edificis d'atractiu paisatgístic —la ribera del riu Matarranya— i és un reclam més per al turisme.

Els edificis tenen també cert encant arquitectònic. Es tracta de voluminoses construccions de tres o quatre plantes de grans dimensions. Encara que l'estil és auster i sense floritures alguns elements son interessants. La fàbrica que un empresari de la construcció vol convertir en apartaments aprofita-

L'antiga fàbrica de paper Morató, reconvertida en l'hotel «La Font del Pas», als afores de Beseit.

fitant l'atractiu turístic de Beseit té, per exemple, un soterrani cobert d'una bòveda de pedra tosca, una peculiar roca porosa poc pesada i molt abundant a Beseit.

Al soterrani de l'hotel «La Font del Pas», instal·lat a l'antiga fàbrica Morató, encara es conserven les piques utilitzades en la fabricació de paper. La riquesa de Beseit en recursos hídrics es manifesta en aquesta antiga indústria en forma d'un manantial que naix dins de l'edifici. Segons l'actual propietària, Ángeles Lorenzo, el paper de la seua fàbrica era d'especial qualitat gràcies a la utilització de l'aigua que brolla al soterrani.

L'interès dels empresaris que volen aprofitar el turisme que arriba a Beseit ha fet reviure el passat industrial del poble. El municipi va arribar a comptar amb nou fàbriques de paper al segle XIX. L'activitat fabril s'extenia fora del poble. A Vall-de-roures hi havia tres fàbriques més dedicades a la mateixa activitat, una d'elles la denominada «Fàbrica Bonica», una espectacular casa amb les fronteres pintades de dalt a baix amb diversos motius.

L'activitat paperera de Beseit es remunta al segle XVII, però no va ser fins al segle XIX quan es va consolidar i es va convertir en un centre punter a Espanya. La indústria va anar a menys al segle XX, però als anys cinquanta encara hi havia funcionant cinc fàbriques. Una d'elles, la de la família Noguera, es va reconvertir a la fabricació de cuir artificial. Va poder aprofitar part de les instal·lacions del paper, obtingut a partir de draps de cotó, per a la nova activitat.

Segons conta Ernesto Noguera, propietari de dues fàbriques de paper, després dedicades a produir cuir artificial, la seua indústria va tenir un màxim de cent trenta treballadors en nòmina. La crisi industrial del anys setanta —derivada de la crisi del petroli de 1974— va arrossegar-lo també. La darrera indústria de Beseit va tenir que tancar el 1978. S'extingia així un dels primers focus industrials del país incapaç de lluitar contra els elements —una riuada va causar greus destrosses—, la indiferència de l'Administració, les pèssimes comunicacions amb mercats i proveïdors i l'endarreriment tecnològic.

Ernesto Noguera va exportar la seua tecnologia per a fabricar cuir artificial a partir de retalls de cuir a nombrosos països demostrant la viabilitat de la seua iniciativa, però aquesta és una altra història.

L'enfonsament del focus industrial paperer es va produir, segons el professor de la Universitat de Saragossa Juan Carlos Lozano, que ha investigat el passat fabril de Beseit, per «l'aparició i ús creixent a altres centres productors de les màquines de paper continu que van facilitar i agilitzar el treball» i van suposar una «competència difícil de contrarestar per les fàbriques de tipus familiar, ubicades lluny dels centres de consum». Darrera quedava un passat marcat per una producció d'alta qualitat que tenia entre els seus clients al fabricant de baralles de cartes Heraclio Fournier, de Vitòria, i a la «Casa de la Moneda y Timbre», de Madrid.

Una nova indústria, la del turisme, pot ser la darrera oportunitat per a salvar de les ruïnes un patrimoni arquitectònic que recorda l'esplendorós passat fabril.

La Franja, quasi absent a FITUR

■ Màrio Sasot

El passat 2 de febrer es va celebrar el dia d'Aragó a la Fira Internacional de Turisme (FITUR) que tingué lloc al nou Palau d'Exposicions i Congressos de Madrid. Amb aquest motiu la Diputació General d'Aragó va llogar un autobús per a la premsa i membres d'agències de turisme presents a la fira. Des de *Temps de Franja*, vam decidir anar-hi per a veure en quina mida i de quina manera el nostre govern promovia els més destacats llocs turístics que existeixen arreu de la Franja.

El resultat de l'experiència, no pogué ser, encara que esperat, més desencisat.

L'estand d'Aragó, decorat amb motius cinematogràfics en honor de Buñuel, estava ple de cartells de diferents indrets turístics de la regió, acompanyats de suggerents i adients títols de pel·lícules famoses. Cap d'aquells nombrosos cartells penjats mostrava una sola imatge d'un lloc de la Franja.

Pel que fa a fullets, ens va costar localitzar els pocs que hi havia de les nostres terres. Preguntaves a les senyorettes del Departament de Turisme per l'estand del Baix Cinca i t'adreçaven a la taula de Montsó. «Ribagorça Oriental? Mire per l'apartat de Pirineu...» I sols trobaves alguna cosa dins l'apartat d'Osca. «El Matarranya?, potser hi ha algo als fullets d'Alcanyís...»

Finalment i després de molts esforços i posar molt d'interès, vaig trobar informació (dos o tres o quatre línies de cada poble) dels nuclis saragossans de la conca del Matarranya, dins un fullet titolat: «Comarcas de Caspe y Bajo Cinca». Com era editat per la Diputació de Saragossa no hi figurava Fraga, etc.

Mequinensa a més a més, tenia un fullet propi, titolat

Stand d'Aragó a la Fira Internacional de Turisme FITUR a Madrid

«Tan claro como el agua» de magnífica presentació i abundant informació.

Pel que fa al Matarranya turolenc, tant sols Ràfels gaudia de fullet propi. Amb el títol de «Rincón de belleza y paz» parla de la Història del poble, art i cultura, natura, activitats humanes (economia), festes populars, etc.

La Ruta del Matarranya era també objecte de tractament dins d'un gran fullet desplegable sobre el Baix Aragó. Amb fotos de Queretes, Pena-roja, la Torre del Comte, Fontespatla, la Vall del Tormo i Beseit, es descriu en diferents rutes i les seues possibilitats turístiques i d'esbarjo.

Així mateix, el Matarranya era present en una «Guía Comarcal de Servicios Turísticos de la provincia de Teruel». La pàgina dedicada a aquesta comarca destaca especialment els mèrits turístics de la seua capital, Vall-de-roures.

Res vam trobar, en els estands oficials, del Baix Cinca, malgrat que hi havia una magnífica col·lecció de guies turístiques «Turismedia.com», que en dedicava una al Cinca Mig, i el que era més escandalós: res de la

comarca de la Ribagorça Oriental: ni de les seues riqueses naturals, com les serres de Montgai, el barranc de Montsec, etc. ni del ric conjunt monumental i històric.

A part dels fullets turístics locals, comarcals i provincials, es repartia gratuïtament per l'estand aragonès de FITUR una edició especial del *Diario del Alto Aragón* i una altra de la publicació *Empresarios*.

El rotatiu oscenc dedicava una pàgina als monestirs d'Ovarra, Roda, Alaó i el poble abandonat de Montanyana; una altra a la Llitera, ressaltant les possibilitats de turisme natural, tant al pla com a la muntanya. Dins la pàgina del Baix Cinca el diari altaronès recomanava els més destacats llocs històrics i culturals com el jaciment de Vil·la Fortunatus o les ermites de Vilella, Xalamera Ballover i Torrent. També posava l'accent en espais naturals poc coneguts fora de la comarca como lo barranc de la Clamor, els Monegres i l'Aiguabarreig.

La revista econòmica aragonesa *Empresarios*, dins les pàgines «Especial Fitur», dedica un article al pantà de Mequinensa i la seua pesca del siluro.

La influència de la lluna

■ Juli Micolau

La primera vegada que vaig rebre un llibret d'Edicions Palestra de Fondarella va ser l'any 1997 amb *Els noms de les aus nocturnes i altres paraules pròpies de la comarca de la Terra Alta*, a càrrec d'en Josep Reñé, editor i autor.

Les seues enquestes dialectològiques busquen la riquesa de la diferència d'alguns mots que no deixen de ser sinònims del nostre lèxic, un vocabulari que forma part del patrimoni més pròxim i que cal conservar i usar per damunt de tot. Les investigacions es plasmen en opuscles que confirmen, d'alguna manera, el testimoni de la nostra gent.

Gairebé al mateix temps que estava llegint l'article de l'amic Chauvell «En defensa de la llengua del poble» aparegut en el núm. 3 de *Temps de Franja*, on fa esment de la publicació, per part d'en Reñé, d'*Els noms de la libèl·lula i altres paraules pròpies de la comarca de la Llitera*, m'arribava al domicili *La influència de la lluna en l'agricultura i altres característiques de la cultura del Matarranya i del Mesquí*. La Franja està de sort amb el parell de reculls que mostren paraules peculiars, i jo estic tou com lo pa recent eixit del forn. Qualsevol amant de la lingüística es pot identificar amb eixa labor.

Aquest darrer llibret és fruit del treball de camp de l'autor que, la tardor i l'hivern de l'any 1999, va visitar tots els pobles del Matarranya i del Mesquí amb l'objectiu de fer-hi enquesta dialectològica i recollir altres característiques de la seua cultura popular. L'autor ofereix part d'aquest treball a tots els habitants d'aquests pobles perquè tothom prenga consciència de la riquesa de la cultura popular de la zona.

GALERIA DE PERSONATGES

Salvador Benítez

«Ja no ballo perquè les cames no m'aguanten»

■ Lluís Rajadell

L'imatge de Salvador Benítez, nascut fa 83 anys a Vall-de-roures, està associada a festes turístiques repartides per tot l'Estat, dies de loteria nadalenca i carnestoltes, a aparatosos vestits rebutits d'agulles o botons multicolors, a paraigües extravagants i a barrets de copa de fantasia. La seua afecció a la festa, al ball i a la diversió és la revenja d'un passat marcat pels moments més tristos de la història d'Espanya i d'Europa. Va viure la Guerra Civil al front i la Segona Guerra Mundial a un dels principals exponents de la intolerància i la crueltat, el camp de concentració nazi de Mauthausen (Àustria).

Va arribar al camp després d'haver perdut la Guerra Civil espanyola i d'haver participat en accions de sabotatge contra l'exèrcit alemany a França. Recorda que a Mauthausen «tot

anava molt malament, allí va haver-hi molt patiment, poc menjar i moltes garrotades». Dels deu mil espanyols que hi van entrar, en van sobreviure tres mil. Ara, només en queden vius setanta, però «no tots poden ja viatjar als homenatges». Al darrer acte commemoratiu, celebrat fa poques setmanes a Viena, només en van acudir dotze.

A la Guerra Civil va participar a la Batalla de Terol, una de les més ferotges del conflicte. Allí va ser comissari polític. Lluitava per uns ideals anarquistes en els quals encara creu.

En acabar la Guerra Mundial, es va quedar a viure a França perquè, degut al seu passat republicà i anarquista, «si haguera tornat al poble abans de morir Franco, no m'hagueren deixat ni arribar a casa». Al morir el dictador, va decidir tornar a Vall-de-roures i, des

d'allavontes, ha viscut a mig camí entre Ceret, el poble del sud de França on té la seva residència, i Espanya.

Però si Salvador ha aconseguit ser un personatge popular ha estat per la seva afecció a exhibir vestits carregats de botons. Assegura que sempre li ha agradat la festa i ara se'n dóna un bon tip. De jove, reconeix, sorprenentment, que era extremadament vergonyós. Per no trobar-se gent que saludar, donava una volta per no passar pel mig del poble. La seua etapa com a animador de festes va començar amb cinc vestits de botons que li van cosir uns sastres de Vall-de-roures. Ara, ja en té quaranta.

En els darrers anys ha hagut de moderar molt la seua participació festiva. Un infart a Madrid mentres acudia a actes festius del Nadal va ser l'avís

JAVIER ORTEGA

que el cos ja no estava per a moltes alifares. «No me trobo bé per a ballar com feia fa uns anys. Vaig a les festes però no ballo perquè les cames ja no m'aguanten». Al seu problema de diabètic de fa molts anys, s'hi afegeix un recent infart i una antiga hèrnia discal. L'edat que no perdona.

CRÒNIQUES TAGARINES

Sorolla't

■ Esteve Betrià

A hores d'ara, bona part dels lectors de *Temps de Franja* ja sabeu, suposo, que el passat mes de desembre es va publicar el darrer número de *Sorolla't*, si hem de fer cas de la nota editorial que l'encapçala, la publicació periòdica de l'Associació Cultural del Matarranya.

Si bé quan la revista inicià la seua singladura, el setembre de 1986, hi col·laborava tant jovent del Matarranya com de la Terra Alta, amb la intenció d'obrir un espai d'informació i de debat cultural a propòsit d'aquestes dues comarques bessones separades per una cada vegada més densa frontera administrativa, de mica en mica els col·laboradors de la Terra Alta van deixar de participar-hi i la revista es vinculà a les terres del Matarranya, en especial a partir de 1989, quan amb la creació de l'Associació Cultural del Matarranya es va convertir en el seu portaveu.

En els últims anys *Sorolla't* ha anat espaiant la seua aparició; de fet s'han publicat quatre números en els darrers deu anys (l'anterior número, el 10, es publicà el juliol de 1995, fa més de cinc anys!), tot i que l'associació que li dóna suport ha dut a terme en els últims deu anys una intensa activitat, de tothom coneguda, a favor de la llengua i la cultura del Matarranya.

Ara, amb el naixement de la revista mensual *Temps de Franja*,

fruit de la col·laboració de les tres associacions culturals de l'Aragó catalanòfon, motivades per la recuperació i dignificació de la llengua i la cultura de les nostres comarques, els editors de *Sorolla't* han cregut convenient cloure aquesta, de moment, primera etapa de la revista. La nova revista, *Temps de Franja*, amb voluntat d'incidir en el conjunt de les terres aragoneses de llengua catalana —incloses, evidentment, les del Matarranya—, ocupa bona part de l'espai cultural i informatiu de *Sorolla't* i, alhora, demana l'esforç continuat de la major part de les persones preocupades i ocupades per la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó.

Així *Sorolla't* s'ha convertit en una publicació històrica, i això m'ha fet pensar en una altra revista nascuda fa gairebé un segle en aquestes mateixes terres: el *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón*. Una revista històrica que, com la mateixa *Sorolla't*, s'ha convertit en una font de permanent consulta per a tot investigador de la història i la cultura del Matarranya. Les diferències entre aquestes dues revistes són moltes —sense anar més lluny, la llengua emprada: castellà al *Boletín* i català a *Sorolla't*—, però també les semblances en són moltes. Ara només vull destacar-ne una, si voleu la menor, d'aquestes semblances: tant els editors del *Boletín* com els de *Sorolla't* fan l'esforç de traure un últim número per informar al seus lectors que és el darrer de la història de la publicació; i això, reconèixer el final d'un projecte, que no pas el fracàs, gairebé mai és fàcil ni senzill de fer. I, vos ho asseguro, encara menys amb l'elegància i dignitat amb què, en ambdós casos, s'ha sabut fer.

Franja rock

■ Guillem Chacon

El setembre passat al tancar el Correllengua per la Franja el futur Casal Jaume I de Calaceit va organitzar una nit de rock. Hi actuaren tres grups del Matarranya: *Revival*, *NoTinkSon* i *Los Draps*.

Aqueixa nit es va donar a conèixer el propòsit del «Franja Rock», una iniciativa per divulgar les nostres formacions. Uns mesos més tard el projecte ja és un fet, en la recent celebració de Sant Antoni el Casal Jaume I de Mequinensa va atraure joves de comarques llunyanes. L'atractiu eren els concerts de quatre grups, la *Portàtil.FM* del Principat, els *NoTinkSon* de Calaceit i del País Valencià els grups d'ska *Sva-Ters* i *Malajunça Ska-Band*.

Així, i seguint la dinàmica,

en els propers mesos els Casals Jaume I porten als nostres grups arreu. El 24 de març de nou a Mequinensa actuaran *Sant Gatxo* (Marina Baixa), *Agraviats-des* (Castelló) i del Matarranya *Los Draps* i *Azero*. El 31 de març serà a Pena-roja, el poble de *Los Draps*, que tocaran amb els *Azero*, *NoTinkSon*, *Negocio de Cuervos* (Favara de Matarranya), *Agraviats-des*, *Terrer Roig*, i música tradicional amb la *Xaranga Xirinola* de Pena-roja i Herbers i els *Gaiters de Mont-roig*.

El 7 d'abril *Los Draps* seran a Manresa (Bages) per actuar dins d'unes jornades culturals sobre la Franja de Ponent. I així el reguitzell de convocatòries s'estén al llarg de l'any gràcies a l'apadrinament dels Casals Jaume I.

El primer plat fort però serà del 13 al 16 d'abril quan, per la Franja actuaran al País Valencià *Los Draps* juntament amb grups de primera fila com, entre d'altres, els *Obrint Pas* de València, *Biel Majoral* de les Illes i del Principat *Lax'n'-Busto*, *Brams* i *Dr. Calypso*. I també alguns grups forasters

com els *Skalariak* d'Euskal Herria o els *Hechos Contra el Decoro* de Madrid. Això serà en el marc de l'acampada Carrascar que cada any es realitza a La Safor i on es donen cita joves d'arreu els Països Catalans per a sentir les formacions compromeses amb la societat i la cultura.

SOM D'EIXE MÓN

2001 Lletre de convit
Any europeu de
les llengües 2001

■ Francesc Ricart i Orús

Enguany és l'*Any europeu de les llengües* i, coincidències, la Universitat de les Illes Balears, alhora que declara l'*Any mossèn Alcover*, emet una *Lletre de Convit 2001* per emplaçar la comunitat lingüística catalana a defensar la llengua, aprofitant que es commemoren els cent anys del llançament de la primera Lletre de Convit, escrita pel filòleg Antoni Maria Alcover que seria el detonant del I Congrés Internacional de Llengua Catalana (1906) on, que un servidor sàpiga, no hi va ser cap representant de les nostres comarques; aquell primer convit va arribar a posar en marxa l'imprescindible Diccionari català-valencià-balear, conegut popularment com l'Alcover-Moll.

Més endavant, al II Congrés Internacional, convocat el 1985, els de la Franja ja hi vam ser formant part de la comissió territorial d'Aragó; els historiadors de la llengua i de la sociolingüística, tot i que no tindran massa feina a l'hora d'estudiar les aportacions procedents de la Franja, podran constatar a les actes treballs prou interessants, fruit d'un interès creixent, de l'incipient associacionisme i, també s'ha de dir, amb una aquiescència i adhesió de l'administració aragonesa que, aleshores, també començava a anar-se'n sola amb el caminador de la via de l'article 143 de la Constitució Espanyola.

Em fa que m'he embrancat, però tot això escrit fins aquí que servixca per cridar l'atenció perquè, avui, no val a badar i s'ha

de fer per ser presents en tots els esdeveniments, convocatòries, celebracions, congressos, jornades, simposis, aplecs, trobades, anysdel·lengües, manifestos, aniversaris, recordatoris, convits... a tot arreu, de manera que fem valer allò de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, i no només d'una manera més o menys emotiva sinó que siga un enunciat amb contingut, al darrere del qual les nostres associacions i l'administració aragonesa –amb el grau d'implicació que li corresponga–, tinguen un paper actiu d'acord amb les nostres possibilitats i també dels anhels, diguem-ho sense amagar-nos-en, de participació i d'implicació en l'impuls de la llengua comuna.

Al voltant de la necessitat de ser arreu, permeteu-me dues concessions emotives en recordar dos moments en què anomenaven el meu poble –amb tota la representació franjolina, és clar–: la primera, l'any 1979, al Saló del Consell de Cent de l'ajuntament de Barcelona, per cert on molt a prop hi ha una pintura de Viladrich, l'insigne Joan Fuster, en el discurs corresponent a la concessió del Premi Jaume I, va fer tronar amb el seu parlar occidental allò dels quatre cantons dels Països Catalans; l'altre camí que també em va tocar la fibra va ser quan el mes de juliol del 1993, i la tele passava les imatges de l'acte d'incorporació d'Andorra a l'ONU, aleshores el president d'Andorra va fer saber a tota la galàxia l'orgull de tenir una llengua que compartia fins i tot amb la Franja de Ponent.

En els dos casos, ni que siga simbòlicament, ens hi comptaven fins i tot malgrat nosaltres mateixos; des d'ara estiguem atents perquè, a més de *dir-nos*, ens hi comptem amb tots els requisits... Sí, ja ho sé, les emocions no són gaire revolucionàries, però molta gent anhelem posar el sentiment al servei d'una raó molt clara, per això volem ser convidats a tots els convits i a tots els anys europeus, i volem ser a tot arreu, i assistir-hi *com si fóssim andorrans!*

Passejant per la comarca del Baix Cinca

■ Clara Martí

Una manera divertida de conèixer el medi que ens envolta pot ser realitzar petites caminades o excursions. En aquesta ocasió us proposem fer una sortida des del riu fins a la plana en un transecte que en la major part de les comarques de la terra baixa, combinarà elements molt contrastats.

El primer ecosistema que podem contemplar serà la ribera. Ens trobarem franges de vegetació més o menys contínues, formades per plantes com el pollancre (*Populus sp.*) o el salze (*Salix sp.*), que necessiten una gran quantitat d'aigua per a viure. Són ecosistemes molt importants, ja que ofereixen refugi a gran quantitat d'aus migratòries com el corb marí (*Phalacrocorax carbo*) o el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*) i també a altres aus més sedentàries tals com l'ànec coll verd (*Anas platyrhynchos*).

La presència de conreus de fruiters, posen de manifest l'acció de l'home sobre aquest ecosistema.

Quan ens allunyem dels grans cursos d'aigua, les condicions d'aridesa s'accentuen. En aquesta situació la comunitat vegetal es desenvolupa en resposta a la sequera i també a la pressió ramadera. Han desaparegut els grans arbres de fulles verdes i tendres i en el seu lloc n'apareixen uns altres de perennifolis. Entre aquests cal destacar el pi blanc (*Pinus halepensis*) o bé el coscoll (*Quercus coccifera*), un arbust de fulles punxoses. Quan ens trobem a la cara sud dels vessants, que reben una gran quantitat d'insolació, aleshores fins i tot se'ns fa difícil veure arbres. La vegetació d'aquests indrets està composta de mates i arbusts (amb una alçada compresa entre els 50 i 150 centímetres), de fulla petita i estreta o bé molt recargolada. En aquest ecosistema podem

trobar entre d'altres plantes, espècies tan conegudes com l'espart bord o albardí (*Lygeum spartum*), graminia endèmica de la mediterrània, el romer (*Rosmarinus officinalis*) i el timó (*Thymus vulgaris*) de la família de les labiades o l'esparnallac (*Santolina chamaecyparissus*) i la botja pudent (*Artemisia herba-alba*) de la família de les compostes. Moltes d'aquestes plantes tenen una olor més o menys agradable, que es fa més forta quan el sol apreta de valent. Aquesta zona és també molt adequada per observar els conills (*Oryctolagus cuniculus*), les perdius (*Alectoris rufa*) i una gran quantitat de sargantanes (*Acanthodactylus sp*; *Psammodromus sp.*) i inclús acolorits llargandaxos (*Lacerta viridis*).

Quan arribem a la plana, trobem novament un canvi de paisatge. L'activitat agrícola ha transformat grans extensions d'antigues màquies i pinedes en vasts camps plans pel conreu de l'ordi (*Hordeum vulgare*). També podem trobar, en menys quantitat, cultius d'ametllers (*Prunus amygdalus*) i oliveres (*Olea europea*), i més darrerament, amb la introducció dels nous regadius, han aparegut cultius com l'alfals (*Medicago sativa*) o el panís (*Zea mays*). A aquest paisatge típicament rural hi ha associades unes comunitats vegetals arvenses, també anomenades segetals, que es caracteritzen per la seva estructura simple, sense estratificació, amb espècies que presenten un cicle biològic curt, adaptat al del cultiu amb el que creixen. Hi són espècies freqüents els ababols (*Papaver roeas*), la rosella morada (*Roemeria hybrida*) o la ballarida (*Hypocoum procumbens*) totes elles de la família de les papaveràcies així com les corretjoles (*Convolvulus arven-*

Els paisatges secs gaudeixen d'una flora molt variada

sis), els colitxos (*Silene vulgaris*) i els blets (*Amaranthus blitoides*).

Aquest nou hàbitat dona refugi a un gran nombre d'ocells, ja que poden obtenir l'aliment dels cultius o bé protegir els seus nius a l'interior del sembrat.

Aquesta zona també és idònia per descobrir i contemplar els ocells que reben el nom d'esteparis i que només poden ser observats en ambients molt secs. Molts d'ells són propis del Magreb, i entre els que cal destacar el Pioc salvatge (*Otis tarda*), la Cogullada fosca (*Galerida theklae*) o la Terrorola (*Callandrella brachydactyla*).

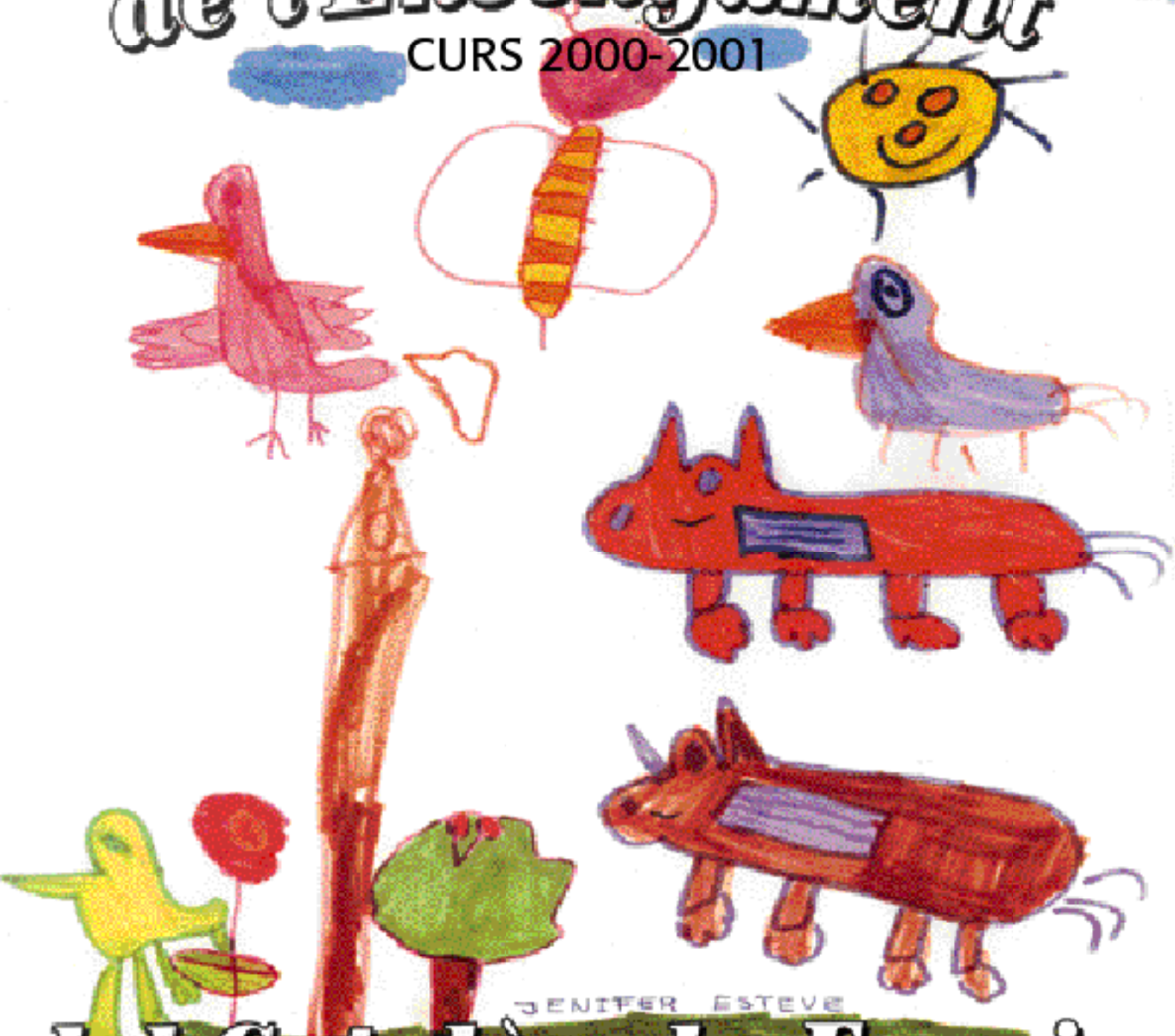
A la plana dels Monegres, també és important la presència de llacunes més o menys salobroses que antigament s'havien utilitzat per extreure'n sal. Ens trobem davant el que s'anomena ecosistemes lacustres endorreics (saladars). En aquests ambients tan especials es desen-

volupa una flora característica i molt diferent a la resta (gran part d'elles reben el nom d'hal·lòfites) ja que s'han hagut d'adaptar a la presència d'elevades concentracions de sal en el medi on viuen. Per tal de viure en aquest hàbitat, els gatells (*Tamarix gallica*), la franquència (*Frankenia pulverulenta*) i el topacà (*Limonium delicatum*) presenten glandules secretores de sal. En canvi la cirialera (*Salicornia europaea*), el salat ver (*Suaeda vera*) i en menys grau el sisall (*Salsola vermiculata*) fan disminuir la concentració de sal en els seus teixits, adoptant formes crasses.

Com podem observar, malgrat que a primer cop d'ull sembla que els ambients secs característics del Baix Cinca no tinguin gairebé cap importància paisatgística, observant-ho amb una mica més de deteniment veiem que és una zona amb una gran diversitat d'ecosistemes.

15è Aniversari de l'Ensenyament

CURS 2000-2001

del Català a la Franja

PROJECTE D'ANIMACIÓ CULTURAL A LES ESCOLES DE LA FRANJA

ACTIVITATS PROGRAMADES PER AL MES DE MARÇ:

Dimarts 6: Visites de l'escriptor Josep Galan al col·legi Santa Anna de Fraga, CP de Torrent i a l'IES de Mequinensa.

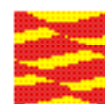
Dimecres 14: Miquel Estaña. Taller de Collage al CP de Tamarit.

Dijous 15: Visita de l'escriptor Hèctor Moret a Vall-de-roures.

Divendres 23: Conta contes, a càrrec d'Antoni Bengochea (13.15) i Duo Recapte (14.15) a l'IES de Mequinensa.

Dimecres 28: Recital del Duo Recapte a l'IES de Mequinensa (9.45)

Divendres 30: Taller de Màgia a càrrec de Guillermo Castelló al CP Miguel Servet de Fraga.

**GOBIERNO
DE ARAGON**

Departamento de Educación
y Ciencia